

Yerel Yönetimlerin Mültecilere Yönelik Yenilikçi Uygulamaları: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Örneği

SÖNMEZ ALVANOĞLU

Doktora Öğrencisi,
İstanbul Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.
sonmezalvanoğlu@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0975-0062

HAMZA ATEŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.
hamza.ates@medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0975-0062

Cilt / Issue: 7(2), 375-400

Geliő Tarihi: 17.10.2019

Kabul Tarihi: 14.05.2020

Atıf: Alvanazoğlu, S. ve Ateş, H. (2020). Yerel Yönetimlerin Mültecilere Yönelik Yenilikçi Uygulamaları: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(2), 375-400. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.788827>.

Öz

Suriye’de senelerdir devam etmekte olan savaş, yüz binlerce insanın ölümüne ve hafızalarımıza kazınan trajik sahnelerle birlikte milyonlarca insanın yerinden, yurdundan olup, güvenli bir yaşam arayışına yönelmesine neden olmuştur. Suriye savaşı, dünya tarihinde bu denli yıkıcı sonuçları olan pek az kırılma noktasından biridir. Mülteci krizi, Suriye iç savaőının en trajik sonucu olmakla birlikte kitlesel göçün ve mülteci krizinin doğrudan etkilediği ölkeler arasında başı çeken Türkiye’de bu kitlesel göç, pek çok problemi de beraberinde getirmiőtir. Bu kriz, başta barınma, sağlık ve eğitim olmak üzere, Türkiye’nin pek çok alanda yeni politikalar ve stratejiler üretmesini zaruriyet haline getirmiőtir.

Bu çalışmada savaşın baőladıđı 2011 yılından bu yana, İstanbul, Hatay, Şanlıurfa, Kilis, Kahramanmaraő, Mardin, Adana gibi illerle birlikte en çok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmakta olan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nin, bu kitlesel akına nasıl reaksiyon gösterdiği, ne tür strateji ve politikalar ürettiği, Suriyelilere yönelik çalışmaları, faaliyetleri ve mülteciler ile etkileőimi üzerine bir değerlendirme yapmak amaçlanmıőtır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Suriyeliler, Yerel Yönetimler, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

Innovative Practices of Local Governments Towards Refugees: A Case Study on Gaziantep Metropolitan Municipality

Abstract

The war that has been going on for years in Syria has caused the deaths of hundreds of thousands of people as well as the tragic scenes engraved in our memories which millions of people have moved from their homes to the search for a safe life. The Syrian War is one of the few events in the world history with such devastating consequences. Through triggering a mass migration of refugees, Syria's civil war produced a large number of problems for refugee receiving countries, like Turkey and Jordan. This crisis has forced Turkey to produce new policies and strategies in particular in the fields of housing, health, education and security,.

With the inclusion of refugees in the local population, the burden of municipalities, particularly those that contain mainly Syrian refugees, has doubled. This study explores how local governments which have a border line with Syria deal with the consequences of the migration flow into their cities and the innovative ways and practices about resolving local problems arising from the in flow of a large number of refugees. Gaziantep Metropolitan Municipality, located at the Syrian Border, is one of the local governments heavily facing these problems since the beginning of the war in 2011, along with some other municipalities at Istanbul, Hatay, Sanliurfa, Kilis, Kahramanmaras, Mardin, and Adana provinces. The study particularly focuses on the ways in which Gaziantep Metropolitan Municipality deals with the consequences of the Syrian refugees, how it reacts to this mass influx, and what kind of strategies and innovative practices it has produced.

Keywords: Migration, Refugees, Syrians, Local Governments, Gaziantep Metropolitan Municipality

Extended Abstract

The Syrian civil war, one of the greatest humanitarian tragedies that history has witnessed, has reached the levels that no one can imagine with its effects, consequences, ambiguity, destructiveness and destruction. There is almost no area where the destructive effects of the war, which left behind nine years in Syria, are not felt. The war affects not only the country in which it is experienced, but also in social, political, cultural and economic fields, almost all countries indirectly or directly. With the establishment of the Directorate General of Migration Management in Turkey in 2014, institutionalization was initiated in this regard. However, in addition to above mentioned organization, a number of different public, semi-public and civil society organizations including AFAD, (the emergency management institution of Turkish government) Ministries of National Education, Home Affairs, and Health as well as municipalities work in this field.

Turkey has been the leading country which shoulders the burden of Syrian civil war by accepting 4 million refugees. From the angle of Turkish local governments, particularly for the ones located at the Syrian border, the results of the war have been even worse. Aside from the fact that such a large number of refugees changes the social profile, it does not go smoothly in terms of cities where economy, politics and culture touch such a large number and in a narrow period of time, and local governments have to deal with many problems arising from the massive migration into the cities.

New residents of the city have increased the demand in such areas as drinking water, sewage, environmental health, housing, park and green areas, transportation, health services, solid waste management, as well social services. As a large population of Syrian refugees flow to urban areas, housing demands and thus housing prices have increased. Against all odds, local governments are the main authorities which are perceived as tasked for dealing with the problems of immigrants. Refugees, like other citizens, benefit from many services of the municipality since they settled in the city. On the other hand, the rights that a refugee has in the country of migration also determine the form of relationship it establishes with the migrated society.

In Turkey, Law numbered 5393 and 5216 are the main local government regulations. Unfortunately, these regulations do not include clear rules about how a municipality needs to deal with refugees and what kind of services - and to what extent- needs to be provided by local governments to refugees. Similarly, in the Law No. 6458 on Foreigners and International Protection, which came into force in 2014, the boundaries of this issue are not drawn. Thus, the municipalities in Turkey may differ

in their approach to this issue and municipalities can develop different reflexes in this regard. Some municipalities, while were in favor of a more distant attitude to the issue of refugees, some municipalities to interpret the law in Turkey, have opened a space for refugees through various initiatives and collaborations. The main reason why fieldwork takes place in Gaziantep is to better understand this situation.

This article is mainly based on two information gathering techniques: a literature review and a number of semi-structured interviews conducted with the Gaziantep Metropolitan Municipality Directorate of Immigrant Affairs. The study presented at this article particularly focused on Gaziantep Metropolitan Municipality's innovative practices management of Syrian refugees within the province of Gaziantep particularly such in issues as "education", health, "accommodation," employment, and "integration". Gaziantep, is the city that hosts the most Syrian refugees after Istanbul. Refugees in Gaziantep correspond to almost a quarter of the local population. Therefore, against such a picture, local governments come into play regarding the city's capacity to include these people.

This study vigorously that, in practice, municipalities are directly affected by the migration process. For instance, Gaziantep Metropolitan Municipality has developed its own practices about dealing with these issues in this sense. Actually, the case of Gaziantep Metropolitan Municipality is a good example in the migration management process of local governments, where municipalities can produce their own resources through various collaborations despite the limited funding opportunities and adverse conditions. Furthermore, it should be noted that Gaziantep Metropolitan Municipality has created its own resources on various occasions.

It is not an easy process for individuals with different cultures and values to start living together all at once. In this sense, local governments have an increasing role particularly in migrant integration. While this is supported by central government in some countries of Europe, local governments in many countries are able to develop their own integration policies. On the other hand, especially in developed countries, local governments are the first-degree actors in the field of international migration management and compliance issues. As refugee integration is a process that starts and develops at the bottom, municipalities are a driving force. On the other hand, in recent years more emphasis has been devoted to their respective roles of local governments on integration of refugees into Turkish culture and living styles in Turkey. For instance, in November 2019 in Gaziantep from Turkey, Europe and the mayors from the Middle East and with the

participation of civil society representatives “The International Forum on Local Solutions about Migration and Displacement Problems” was gathered in Gaziantep Province of Turkey, with participation of mayors and NGO representatives from various parts of the World. The forum accepted four basic principles for resolving migration and integrations problems, namely “acceptance”, “settlement”, “living together” and “social cohesion”. In the forum, FatmaŞahin, Mayor of Gaziantep Metropolitan Municipality proclaimed the Gaziantep Model as “a model of living together”.

As mentioned above, social cohesion is a phenomenon that begins and develops at the local level. In practice, local governments play a leading role in public services such as housing, vocational training, language learning, and integration. In this sense, it is clear that there is a need for plans to be developed from the bottom. To develop a comprehensive and inclusive policy, it is necessary to understand and take into account local dynamics. On the other hand, there is a need for studies that will ensure that legal legislation and practice overlap. In this sense, it is essential to have a special regulation for the municipalities that shoulder the burden of immigration at present in order to manage the process healthier.

Collaborations of Gaziantep Metropolitan Municipality with non-governmental organizations are among the basic building blocks of the model. Undoubtedly, the relationship between civil society and local governments is symbiotic. The coordinated work of these two mechanisms on migration management, which are fed from each other, provides convenience in managing the process. In this sense, when viewed from a more general perspective, it would be possible to conclude that the fields of activity of civil society should be expanded through local collaborations. Civil society should be encouraged to produce projects especially for employment and education in cooperation with the municipality. On the other hand, the principle of equality should be provided at the point of access to services. In this sense, it is necessary to provide extra financial support to the municipalities that shoulder the main burden of migration, to make needs analyzes by local administrations and to create collaborations as well as to provide employment opportunities. Therefore, it is a necessity to design various integration policies from the local level and to create areas where immigrants and local people will interact, taking into account the lives, cultural characteristics and legal status of immigrants. As a last word, we can claim that immigration in the global world appears as a fact that should be managed with correct and effective strategies rather than dealing with the consequences.

Giriş

“... Küçükken –ki çok zaman geçmedi üzerinden- erkek kardeşim Sami, arkadaşlarımız ve ben, güneşten kavrulmuş toprakta gülüp oynar, taşların üstünden kumlara zıplardık. Özgürdük kuşlar kadar. Babam tarladan dönünce bir süre portakal ağacının altında dinlenir ve atalarımızın hikayelerini anlatırdı bize.Çok da uzak olmayan bu anılarda özgürdük.Özgürdük oynamakta ve okula gitmekte.Pazardan meyve sebze alırdık özgürce. Gülüp gönlümüzce sohbet eder, komşularla çay içerdik. Üç bardağı hiç geçmezdik.Ama o düündü.Bugünse başka bir gün” (Ruurs, Ali Badr, 2017).

Küçük bir çocuğun dilinden Suriye’de, günlük, sıradan ve çok kıymetli barış zamanlarının anlatıldığı bu cümleler, bir yandan da yaşanan dramın ve trajedinin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

Savaşlar, çatışmalar, insan hakları ihlalleri, terör, kıtlık, otoriter rejimler, olağan olmayan iklim olayları gibi sebeplerin neticesinde ortaya çıkan insan hareketlilikleri 21. Yüzyılın en çok tartışılan konuları arasındadır. Göç en temelde bir sonuçtur ve bu sonucun yeni sorun alanları ürettiği tartışma götürmez. Türkiye, 2011 yılında, yakinen şahitlik ettiğimiz Suriye’de yaşanan savaş ve bu savaşın bir sonucu olan kitlesel göçler ve mülteciler meselesinden doğrudan etkilenen ülkeler arasında başı çekmektedir. Suriye’de yaşanan bu çalkantı ve siyasi istikrarsızlık, yüz binlerin ölümüne neden olmuştur. Öte yandan milyonlar yerini, yurdunu terk etmek durumunda kalmış ve bu insanlar güvenli bir yaşam alanı arayışına yönelmişlerdir. Suriye iç savaşı tarihin tanıklık ettiği en şiddetli ve acımasız savaşlardan biridir şüphesiz. Belleğimize kazınan trajik sahneler bir yana, sadece yerinden ettiği milyonlarca insan ile bu savaşın tarihe damgasını vuran önemli kırılma noktalarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Literatürde de sıkça vurgu yapıldığı gibi, hem coğrafi yakınlığı hem de 2015 yılına kadar uyguladığı “açık kapı politikası”ndan mütevellit, Türkiye, savaşın en ağır yükünü omuzlayan ülkedir (Ateş ve Ovalı, 2018; Ateş ve Yavuz, 2017). 2011 yılında Hatay’da bulunan Cilvegözü Sınır Kapısı’ndan giriş yapan sayıca küçük bir grup ile başlayan süreç, yıllar içerisinde milyonlarla ifade edilen bir duruma evrilmiştir. Dünyada en fazla Suriyeli mülteci barındıran ülke durumunda olan Türkiye’de, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Nisan 2020 verilerine göre, 3.583.584 Suriyeli mülteci¹ bulunmaktadır. (www.goc.gov.tr,

1 Bu çalışmada, Türkiye’deki Suriyeliler mülteci olarak anılacak olmakla birlikte mülteci kavramı burada hukuken bir karşılık içermemekte olup, sosyolojik anlamda

Erişim tarihi: 24.04.2020)Kayıt altına alınamamış düzensiz göçmenlerle birlikte bu rakamın beş milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ev sahipliği yaptığı Suriyeli mülteci oranı bakımından Türkiye'yi sırasıyla Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır takip etmektedir.²

Türkiye'deki Suriyelilerin milyonlarla ifade edilmelerinin yanı sıra, hukuki statüleri, belirtilmesi gereken en başat konular arasındadır. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi olarak da bilinen, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye "coğrafi sınırlama şartı" ile taraf olması ve çekinceyi 1967 New York Protokolü'nde de sürdürmesinden dolayı, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler hukuken "mülteci" olarak kabul edilmemektedir.³Buna göre, Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden gelen bireyleri mülteci olarak kabul etmektedir. Türkiye'nin uygulamış olduğu açık kapı politikası sonucunda ülkeye kabul edilen Suriye vatandaşlarına "geçici koruma" statüsü verilmiştir.⁴ Bunu müteakiben, bugüne kadar sistemli olmaktan uzak olan göç mevzuatı ile ilgili somut adımlar atılmış ve 2014 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun Türkiye'nin göç

---

kullanılmıştır. Nitekim Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesini "coğrafi çekince" şartı ile imzalamıştır. Buna göre Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden göç eden bireyleri mülteci olarak kabul etmektedir.

2 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin güncel verilerine göre, Türkiye'de 3.583.584, Lübnan'da 910,256 Ürdün'de 656,213, Irak'ta 247,440, Mısır'da 130,074 Suriyeli mevcuttur.<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, erişim tarihi, 28.04.2020)

3 Türkiye, bu coğrafi çekinceyi sürdüren birkaç ülkeden biridir. Türkiye'nin yanı sıra Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar ve Monako Prensiği, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni, "coğrafi kısıtlama" şartı ile sürdüren, ülkelerdir. Bkz. State Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol.

4 İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun Tasarısı 2013 yılının Nisan ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. 11 Nisan 2014 tarihi itibarıyla tüm hükümleriyle birlikte yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesine göre ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmesi hükmüne bağlanmıştır (www.goc.gov.tr). Erişim tarihi: 17.05.2018) Sığınan kişilerin sayıca çok olması bu statünün verilmesinde en büyük etkidir (TBMM, 2012:4). (IOM, 19). Geçici koruma, 1990'lı yılların başında Yugoslavya'daki çatışmalardan kaçan insanları korumak için bazı Avrupa devletleri tarafından uygulanmıştır. Bu statü, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki mülteci statüsünü tamamlar nitelikte olup, uluslararası mülteci hukukunda acil ve geçici bir çözüm olarak kabul edilmektedir (TBMM, 2012:4). Öte yandan, Göç, göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları literatürde genişçe yer bulmuş kavramlar olduğundan dolayı çalışmada, ayrıca bu kavramların tanımları üzerine odaklanılmamıştır.

mevzuatı açısından bir dönümdür.

Ancak yine de, 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na kadar, Türkiye'nin göç konusunda kurumsal bir yapıdan ve yasal bir çerçeveden yoksun olduğunu söylemek gerekmektedir. Suriye'den yaşanan kitlesel akından önce, bu çalışmaların peyderpey ilerlediği görülürken, bu süreç Türkiye açısından konunun ivedilikle yasal bir zemine kavuşmasını sağlamıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na kadar Türkiye'de uluslararası göç ile ilgili işlemler, 1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile düzenlenmekteydi. Yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bunun öncesinde Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen işlemler, aşama aşama Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir.

Türkiye'de 2011 yılı sonrasında göç alan yazınında muazzam bir külliyat olduğu aşikardır. Ancak konuyu yerel yönetimler bağlamında ele alan çalışmalar az olmakla birlikte, göç yönetimi konusunda yerel yönetimlerin rolüne vurgu yapan çalışmaların son yıllarda temerküz ettiğini görmekteyiz. Bu nedenle, bu çalışmada göç ve Suriyeli mülteciler meselesi, yerel yönetimlerin bu süreçteki rolü irdelenerek incelenecektir. Kısıtlı yetkilerine rağmen, yerel yönetimlerin bu süreçteki konumu ne olmuştur? Bu anlamda durumu somut olarak anlamlandırabilmek adına Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin mülteciler konusundaki hizmetlerine odaklanılacak ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Göçmen İşleri Şube Müdürü ile gerçekleştirilen görüşmeye dayalı verilerin analizi paylaşılacaktır.

Yöntem ve Araştırma Sahası

Gaziantep, İstanbul'dan sonra en fazla Suriyeli mülteci barındıran şehirdir. Gaziantep'in barındırdığı mülteci sayısı ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli mülteciler özelindeki çalışmaları, Gaziantep'in saha olarak seçilmesinin başlıca sebepleridir. Çalışma, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan nitel araştırma tekniğine göre yürütülmüştür. Çalışma'da elde edilen veriler, literatür taramasına ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Göçmen İşleri Şube Müdürü ile gerçekleştirilen görüşmeye dayanmaktadır. Nitel araştırma, Yıldırım ve Şimşek tarafından

“gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel very toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği” araştırma türü olarak tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41).

Veri toplama tekniği olarak “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır.Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnekler.Bu anlamda bu görüşme türünde önceden hazırlanan sorular, görüşmenin akışına bağlı olarak çeşitlilik kazanabilmektedir (Türnüklü, 2000, s. 547). Cole görüşmelerde, örneklemin büyüklüğünden ziyade değişkenliğine vurgu yapmaktadır. Çoğu zaman sınırlı bir örneklem, şaşırtıcı şekilde doğru sonuçlar verebilir. Örneğin, yalnızca kişi ile seçmişlere yönelik yapılan bir anket, seçimlerde halkın kime oy vereceğini az bir hata payı ile ortaya koyabilir (Cole, 1999, s. 89).

Araştırma betimsel analiz yönetimi ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde, incelenen konu belli temalar altında ele alınmakta, görüşmeden elde edilen veriler neticesinde alıntılara doğrudan yer verilmekte ve bu aşamada neden sonuç ilişkileri kurulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Görüşme Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Göçmen İşleri Şube Müdürlüğü Birimi’nde gerçekleştirilmiş, Göçmen İşleri Şube Müdürü’ne toplamda on sekiz soru yöneltilmiş ve görüşme yaklaşık olarak iki saat sürmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, çeşitli kategoriler altında sistematize edilip değerlendirilmiştir

Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Konumu

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Nisan 2020 tarihli güncel verilerine göre, Türkiye’de kamplarda hayatlarını idame ettiren Suriyeli mültecilerin sayısı, 63.518’dir. Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşamakta olan mülteci sayısı ise 3.520.066’dır (GİGM, 2020, Erişim tarihi: 24.04.2020). Bu rakamlar göstermektedir ki, Türkiye’de Geçici Barınma merkezlerinde hayatlarını idame ettiren mültecilerin genel sayıya oranı %1,77’dir. Mülteciler başta istihdam olanakları olmak üzere, eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerine daha kolay erişmek amacıyla kentlerde yaşamayı tercih etmektedirler.Dolayısıyla büyük bir çoğunluğu kentsel alanlarda yaşayan bu insanların, kente ve topluma eklenme noktasında istihdama erişim, eğitim, sağlık, kültürel normlar, dil bariyeri gibi pek çok problemle baş etmek durumunda kaldıkları aşikardır.Sadece bu bağlamda düşünüldüğünde bile, sürecin yerel yönetimler açısından ne denli netameli olduğu anlaşılabilir.Peki,

Türkiye'deki belediyeler, yetki kısıtlılıklarına rağmen bu handikapların çözümü noktasında nerede konumlanmaktadırlar? Bazı belediyelerin mültecilere yönelik hizmet üretme noktasında isteksizliklerine ve dışlayıcı söylemlerine karşın, nasıl oluyor da bazı belediyeler daha kapsayıcı olabiliyor?

Yerel yönetimler, halka en yakın yönetim birimleri olmalarından dolayı, Suriyeli mülteciler konusunda oldukça önemli bir noktada durmaktadırlar. Ancak buna rağmen, yasal çerçevede mülteciler konusu berrak olmaktan bir hayli uzaktır. Mevzuat incelemesi yapıldığı zaman, Türkiye'de, yerel yönetimler ve göç alanında doğrudan bir düzenlemenin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kısıtlı koşullara karşın, belediyelerin bu handikapı çeşitli insiyatiflerle aşmaya çalıştığı ve Türkiye'de bazı belediyelerin Suriyeli mülteciler konusunda önemli misyonlar üstlendiği görülmektedir. Belediyeler genel olarak Suriyeli mültecilere yönelik hizmetlerini, Belediye Kanunu'nun 13.ve 38.Maddelerine dayanarak gerçekleştirmektedirler.

“Madde 13: Herkes, ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların, insan onurunu zedelemeyecek şekilde sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişkisi olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür.”

Madde 38'in n bendi: “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak.”

Görüldüğü gibi, 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda yerel yönetimler ve göç yönetimi sürecine ilişkin doğrudan bir düzenleme mevcut değildir. Belediyeler, yukarıda belirtilen maddelere istinaden Suriyeli mültecilere yönelik hizmetlerini dolaylı olarak gerçekleştirmektedirler.

Öte yandan, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda da bu konuda net bir düzenleme mevcut değildir.

Kanununun 96.maddesinin dolaylı olarak yerel yönetimleri kapsadığını söylemek mümkündür. Madde 96:

1) “Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilirler”.

2) “Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir”.

(3) “Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır”.

Yerel yönetimler mevzuatındaki bu belirsizlik, ulusal ve uluslararası raporlarda da sıklıkla dile getirilmiştir. Örneğin, UNDP'nin 2018 tarihli raporunda da, Türkiye’de belediye kanununda mültecilerle ilgili yasal belirsizliğe dikkat çekilmiş ve Türkiye’nin Güneydoğu illerinin Türkiye’deki toplam mülteci nüfusunun %20’sine ev sahipliği yaptığı ve belediyelerin mültecilere yönelik hizmet taleplerine karşı kapasitelerini arttırabilmeleri hususunda ek desteğe ihtiyaç duydukları belirtilmiştir (UHCR, 2018, s. 3). 2015 yılında Marmara Belediyeler Birliği tarafından gerçekleştirilen “Kent Mültecilerine Hizmette Belediyelerin Rolü” adlı çalıştay raporunda da belediyelerin mülteciler konusudaki yetkilerinin muğlaklığına, idari kapasite, finansman eksikliği ve dil bariyeri gibi konulara dikkat çekilmiştir. (MBB, 2015, s. 7)

Öte yandan, Türkiye’de belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan payların dağıtımında “nüfus kriteri” esas alınmaktadır.⁵ Bu 5 Bkz. İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun, Madde:2, Kanun Numarası:5779, Kabul Tarihi,2/7/2008, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih:15/7/2008, Sayı:26937,Yayımlandığı Düstur: Tertip:5,

durum, en fazla mülteci nüfusu barındıran İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis gibi belediyeler açısından bir eşitsizlik durumu yaratmaktadır. Örneğin, Suriyeli mülteci nüfusu yerel halkın nüfusunu aşmış olan Kilis, bu konuda çarpıcı bir örnektir.⁶ Ancak bu kısıtlı koşullara ve niceliksel olarak göçün büyüklüğüne rağmen, Türkiye'deki bir çok belediyenin süreci iyi kotardığı da bir gerçektir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, sürecin ilk dönemlerinden bu yana geliştirmiş olduğu çeşitli uygulama ve pratiklerle dikkat çekmektedir. Takip eden aşamada Gaziantep'in mültecilere yönelik geliştirmiş olduğu pratikler irdelenecektir. Ancak, öncesinde bazı Avrupa Belediyelerinin geliştirmiş olduğu yaklaşımları kısaca odaklanmakta fayda var.

Avrupa'da merkezi yönetimlerin mültecilere yönelik dışlayıcı politikalarına karşın, özellikle mülteci entegrasyonu konusunda bir çok belediyenin önemli girişimleri ve uygulamaları mevcuttur. Bu anlamda, Avrupa'da bir çok belediye mültecilere yönelik yerel düzeyde kendi politikasını oluşturmaktadır. Örneğin, Fransa'da Kalais mülteci kampının kapatılmasından sonra, mülteci akını ile karşı karşıya kalan Paris'in yeni belediye başkanı Anne Hidalgo, çoğu maliyet olarak belediye tarafından karşılanan iki mülteci kampı kurmuştur. Bunun yanı sıra, Polonya'nın Gdansk Belediye Başkanı, iktidar partisinin göçmen karşıtı politikalarına rağmen, şehri mülteci dostu bir kent yapmaya yönelik büyük çabalar sarf etmiş ve kurmuş olduğu entegrasyon modeli ile Dünya Belediye Başkanı Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Gdansk, çoğunluğunu Ukraynalı işçilerin oluşturduğu 15000 civarında mülteci barındırmaktadır. Entegrasyon modeli, hukuki danışmanlık, iş arama, Lehçe dil dersleri ile yeni gelen göçmenlerin gündelik sorunları noktasında danışmanlık yapacak gönüllüleri kapsayan bir modeldir (Eriksson, 2017). Öte yandan, göç sürecini daha iyi yönetebilmek adına bazı belediyeler, mültecilerin kabulü için belli kotalar oluşturmuşlardır. Bu sistemde, her belediye kapasitesine bağlı olarak belirli bir mülteci kabulü hakkına sahip olmaktadır. Kota sistemini ilk uygulayan ülke Almanya'dır. Hollanda, İsveç ve İtalya bu kapasite sorunlarının üstesinden gelmek için benzer sistemleri uygulamaktadırlar (Hueck, 2018).

Beri yandan, İsveç'te belediyeler, mülteci kabul edip etmeyeceklerini

Cilt:47

6 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu güncel verilere göre, Kilis'te mülteci sayısı 111.608'dir. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 20.04.2020 .Kilis nüfusu 142.409'tir. <http://www.kilis.gov.tr/nufus>, Erişim tarihi, 20.04.2020

ve kotalarını kendileri belirleyebilmektedirler. Belediyeler, İsveç Göç Kurulu ile birlikte süreçten sorumludurlar ve mülteci kabulü konusunda önemli bir rol oynamaktadırlar (Gustav, John, 2015, s. 56). 2016 yılında belediyeye bağlı, Sosyal İşler Dairesi bünyesinde geliştirilen “Amsterdam Yaklaşımı” bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta sivil toplum olmak üzere, pek çok paydaşın ortaklığında uygulamaya konulan model, mültecilere istihdam, eğitim ve entegrasyon konularında rehberlik sağlamayı amaçlamış, bu anlamda istihdam odaklı faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşu ile işbirliğine gidilerek yetmiş danışman atanmıştır. Bu danışmanlar, mültecilere eğitim, istihdam, girişimcilik gibi pek çok alanda danışmanlık yapmaktadırlar ve bu hizmet belediye tarafından finanse edilmektedir. Berlin’de ise, yeni göç etmiş göçmenlere yönelik çeşitli hizmetler ve yasal konular hakkında rehberlik etmek amacıyla bir danışmanlık merkezi kurulmuştur. Bu merkez, göçmenlik bürosu, federal istihdam bürosu ve sosyal yardım ofisleri arasında bir köprü görevi görmektedir (OECD, 2018, s. 119). En temelde Avrupa’da, hükümetlerin ve yerel yönetimlerin mülteci meselesine yaklaşımlarının her zaman paralellik göstermediğini ve bazı belediyelerin bu konuda iyi uygulamalar geliştirdiğini belirtmek gerekmektedir. Tekrardan Türkiye’ye dönecek olursak, Türkiye’de merkezi hükümetin mülteciler konusunda kabule dayalı bir politika güttüğü ve toplumun da hoşgörüyü dayalı bir kabul pratiği geliştirdiği bilinmektedir. Ancak misafirperverliğe ve geniş hoşgörüyü dayalı bu ilişki biçimi zamanla hasar almıştır. Yıllar içerisinde artan mülteci sayısı, mültecilerin kalıcı hale gelmeleri, ucuz iş gücü olarak görüldüklerinden dolayı, Türk vatandaşlarına kıyasla daha düşük ücretlerle çalışmaları, mültecilere devlet tarafından sağlandığı düşünülen ayrıcalıklar bu ilişki biçiminin olumsuz yöne evrilmesine sebebiyet veren faktörlerdendir. Örneğin, Türk Girişim ve İş Dünyası tarafından hazırlanan bir raporda, gelir adaletsizliği, sosyal hayatın kısıtlı olması gibi faktörlerin yanı sıra, Suriyeli mülteciler de sosyal hayatı etkileyen başlıca etkenler arasında sıralanmıştır (TÜRKONFED, 2015, s. 3). Gaziantep Ticaret Odası tarafından hazırlanan bir raporda da, Suriyeli mültecilerin güvenlik problemlerini ortaya çıkardığını ve Suriyeli mültecilerin göçü ile birlikte suç oranlarında artış olabileceği ifade edilmiştir (GTO, 2015, s. 5)

Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye’de belediyelerin, göç ve mültecilere hizmet bağlamında doğrudan yetkileri bulunmamaktadır. Ancak bu kısıtlı koşullara rağmen bazı belediyeler, yerel düzeyde mülteci odaklı politikalar üretmişlerdir. Saha olarak seçilen Gaziantep Büyükşehir

Belediyesi, bu minvalde değerlendirilebilecek belediyelerden biridir

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Uyguladığı Göç Yönetimine İlişkin Yenilikçi Yerel Pratikler

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük kenti olan Gaziantep'in nüfusu 2.028. 563'tür (www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 15.05.2019). Kentin, Şahinbey, Şehitkamil, Araban, Nurdağı, İslahiye, Oğuzeli, Karkamış, Yavuzeli ve Nizip olmak üzere toplam dokuz ilçesi mevcuttur. Nüfusu itibari ile Türkiye'nin en yoğun nüfuslu sekizinci ilidir. En yoğun nüfuslu ilçeleri, 902.424 ile Şahinbey ve 760.849 ile Şehitkamil İlçeleridir (https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr Erişim Tarihi, 15.05.2019).

Şekil 1

Gaziantep Şehir Haritası

Kaynak: https://www.uyduharita.org/gaziantep-haritasi/antep_harita/,
Erişim tarihi: 26.04.2020

1987 yılında, büyükşehir statüsüne kavuşan şehrin,⁷ 1989 ve 2004 yılları

7 Bkz.20/06/1987 tarihli ve 3398 Kanun Numaralı, Gaziantep ili Merkezinde Şehitkamil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun, Sayı:19500, Tertip:5, Cilt:26, Sayfa:218

arasında Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini CHP'den Celal Doğan üstlenmiştir. 2004 ve 2014 yılları arasında Dr.Asım GÜZELBEY ve 2014 yılından bu yana Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığını AK Parti'den Fatma ŞAHİN yürütmektedir.

Gaziantep, sürecin en başından beri mülteci akınından en fazla etkilenen şehirlerin başında gelmektedir.17 Nisan 2014 tarihli Göç idaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine göre, Türkiye'de kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı, 3.583.584 Suriyeli mültecinin, 450.088'i Gaziantep şehrinde kayıtlıdır (GİGM, 2020, Erişim tarihi: 26.04.2020). Gaziantep, Türkiye'deki toplam Suriyeli mültecilerin %12,55'ini barındırmaktadır. Elbette bu, nüfusu 2 milyon olan bir şehir için çok ciddi bir orandır.

Tablo 1

Gaziantep İlçelere Göre Suriyeli Mülteci Verileri

İLÇE	TOPLAM	GENEL TOPLAM
Araban	1867	432.856
Islahiye	16.367	
Karkamış	4538	
Nizip	50.202	
Nurdağı	5271	
Oğuzeli	4650	
Şahinbey	249.538	
Şehitkamil	98.902	
Yavuzeli	541	
Bilinmiyor	980	

Kaynak:Gaziantep İl Göç idaresi Müdürlüğü, 16.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Tabloda Gaziantep'te ikamet eden Suriyeli mültecilerin ilçe bazında verileri yer almaktadır. Tablodan görüleceği üzere, Suriyeli mülteciler çoğunlukla, iki merkez ilçe olan Şahinbey ve Şehitkamil ilçelerinde yoğunlaşmışlardır.Buna göre, Şahinbey'de 249.538, Şehitkamil'de 98.902, Nizip'te 50.202, Islahiye'de 16.367, Nurdağı'nda 5271, Karkamış'ta 4538, Oğuzeli'nde 4650, Araban'da 1867, Yavuzeli'nde 541 olmak üzere toplamda 432,856 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Mülteciler, toplam nüfusun yaklaşık %19,6'sını oluşturmaktadırlar. İş olanakları, akrabalık ilişkileri, eğitim, sağlık gibi etkenler, mültecilerin

ilçelere dağılımında etkili olmaktadır.Öte yandan, Gaziantep'te azımsanmayacak derecede düzensiz Suriyeli göçmenler de mevcuttur. Gaziantep'te bulunan barınma merkezlerinin kapatılmasıyla, Suriyeli mülteciler tamamen kentsel alanlarda yaşar hale gelmişlerdir. Suriyeli mültecilerin en yoğun yaşadığı Şehitkamil ve Şahinbey'de çoğunlukla Düztepe, Karşıyaka, Yukarıbayır, Vatan,Yaprak, Kurbanbaba ve Ünalı, Çıksorut ve Şirinevler Mahalleleri gibi, konut kiralarnın ve yaşam maliyetinin daha düşük olduğu, nisbeten yoksul bölgelerde yaşamaktadırlar.Suriyeli mültecilerin gelişyle birlikte şehrin nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Suriyeli mülteciler çoğunlukla, esnaflık, restoran işletmeciliği, terziilik, kapıcılık gibi meslekleri ifa etmektedirler.

Nasıl Bir Model?

Suriye krizi ile ortaya çıkan etkileri en çok yaşayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller bir milyonu aşkın Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Artan Suriyeli nüfus ile birlikte belediyeler, özellikle kentsel alt yapıya yönelik ihtiyaçları karşılama konusunda çeşitli problemlerle karşılaşmışlardır. Bunlara yerel işgücü piyasaları üzerindeki etkiler ve sosyo-kültürel etkileri de eklediğimizde hem Suriyeli nüfus hem de yerel nüfus açısından sorunlar büyümektedir. Bu nedenle yerel yönetimler açısından bu sürecin daha zorlu olduğu bir gerçektir.Dolayısıyla Türkiye'de bazı belediyeler bu anlamda kendi yerel politikalarını oluşturmuşlardır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, mültecilere yönelik ayrı bir birim oluşturan ilk belediyedir. Belediye bünyesinde kurulan Göçmen İşleri Şube Müdürlüğü birimi, 2015 yılının Aralık ayında faaliyetlerine başlamıştır. Görüşme gerçekleştirilen Şube Müdürü, ayrıca belediye bünyesinde Arapça ve Türkçe dillerini konuşabilen personel istihdam etme gayretinde olduklarını ifade etmiştir:

“Belediyenin bir şekilde mültecilerle etkileşim halinde olabileceği belediyenin ana binası da dahil tüm merkezlere Arapça-Türkçe konuşan personel istihdam etme gayretindeyiz.Şu anda daha çok mültecilerle çalışan bir çok birimde bunu başardık.En azından bir tane de olsa tercüman ve danışman arkadaş çalışıyor. Ama belediyenin şu anda genel yaklaşımı, tüm merkezlerin, tüm alanların mülteciler için de erişilebilir olması. Bunun da en önemli yolu tercüman ya da dil bilen personel istihdam etmekten geçiyor.Örneğin sadece Geçici Eğitim Merkezinde elliye yakın Suriyeli öğretmen çalışıyordu.”

Öte yandan, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin farklı alanlarda veri tabanları mevcuttur. Ezcümle, Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğüne bağlı olan, Sosyal Araştırma Merkezi (SARMER) hem Türk Vatandaşlarına hem de Suriyeli mültecilere hizmet vermektedir. SARMER'in çalışmaları genel olarak şehrin risk haritasını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar olup, burada tabletler üzerinden tüm mahallelerde periyodik olarak anketler yapılmaktadır. İhtiyaç analizleri oluşturmak ve bölgesel risk analizleri yapmak için öncelikle dezavantajlı aileler olmak üzere, mahallelerdeki tüm haneler ziyaret edilmektedir. Acil durumu ve ihtiyacı olan ailelere gerekli müdahaleler ve yönlendirmeler yapılmaktadır.⁸

“İhtiyaçlar belirlendikten sonra yapılacaklar duruma göre belirleniyor. Bazen bölgesel ihtiyaçlara öncelik veriliyor. Örneğin bir bölgede ortak kullanılan tuvaletler yoğunlukta idi. Evlerin tuvaleti yoktu. O bölgede bulaşıcı hastalıklarda yaygındı. Belediye bölgede, evlere tuvaletler yaptı. Bir bölgede düğün salonu ihtiyacı çok fazlaydı ve en çok talep edilen oydu. Bireysel olarak da örneğin eğitim çağında olup da okula gidemeyen bir çocuk varsa hemen Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ya da Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne yönlendirmeler yapıyoruz. Ya da erken yaşta evlilik varsa yine gerekli yerlere yönlendirmeler yapılıyor”.

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, 26-27 Kasım 2019'da Gaziantep'te gerçekleşen forumda bu konuya dikkat çekmiş ve ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan çalışmaları şöyle ifade etmiştir:

“Başkan olur olmaz baktım, ne kadar insanın eğitim hayatında olması gerekiyor, bunu bilmiyoruz. Bu nedenle bir sosyal araştırma merkezi kurduk. Normalde bir belediye Başkanı'nın işi değildir bu. Devletin işidir. Ama işin büyüklüğünden dolayı hane bazlı bu merkezi kurduk ve buradan ne kadar öğrenci eğitim hayatında olmalı bunu çıkardık. Baktık ki, o günün şartlarında 100.000 çocuğun eğitim hayatında olması gerekiyor. Nerde bu çocuklar? Sokakta. Derhal içeriye alınması gerekiyor diye düşündük. Baktık, yönetmelik uygun değil. O zaman Milli Eğitim Bakanı Nabi Bey'di. Hemen Valimizle birlikte yanına gittik. Yönetmeliğin değişmesine vesile olduk. Yönetmelik değişir değişmez çocuklarımızı birlikte öğretme modeli, yan yana sıralarda oturttuk. Birlikte öğretme modelini uyguladık ki, ayırdığımız zaman o çok daha tehlikeli. Sosyal uyum dediğimiz budur.” (Fatma Şahin, 2019, Erişim tarihi: 24.04.2020)

8 Göçmen İşleri Şube Müdürü ile gerçekleştirilen görüşmeden derlenen verilerdir.

Yetki eksikliği ve kanundaki boşluklar, yerel yönetimlerin mültecilere hizmet ulaştırma noktasında en birincil handikapı oluşturmaktadır. Görüşme esnasında da bu konuya vurgu yapılmış, kanunlarla belirlenen yetki ve sorumluluk konusunda eksikliklerin olduğu ve çoğu zaman yerel yönetimlerin bu konuda insiyatif olarak çalıştıkları belirtilmiştir:

“Aslında genelgelerle bir şekilde merkezi yönetimden destek alıyoruz ama sonuçta belirli kural ve kanunlar olmadığına zorluklar yaşanabiliyor. Örneğin belediye olarak bir çalışma yapıyoruz. Biliyorsunuz belediyeler Sayıştay denetimine tabi. Örneğin bu denetimde genelge olsa bile Sayıştay müfettişleri uygun olmayan harcama olarak rapor tutabiliyorlar. Bu konuda direkt bir zorlukla karşılaşmadık. Mesela Sayıştay denetçileri geldiğinde, çağırıp soruyorlar neden bu alanda çalışıyorsunuz diye. Orada biz gerekli açıklamayı yapıyoruz. Onlar da hak veriyorlar. Yani aslında o alanda çalışıyoruz ama bunun Türk vatandaşlarına da katkısı var. Bu yapılan hizmetler sadece Suriyelilere yönelik değil. Hem Türk Vatandaşlarına hem de Suriyelilere yönelik. Herkes faydalanabiliyor gibi bir açıklama yaptığımızda onlar da zorluk çıkarmıyorlar.”

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, sosyal uyum çalışmaları, eğitim faaliyetleri, mesleki eğitim kursları, gibi daha çok toplumsal kalkınmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak nakdi yardımlara yönelik istisnai durumlar da yok değildir. Göçmen İşleri Şube Müdürü, konuyu şu şekilde örneklendirmiştir:

“Bir örnek vereyim. Kişi ailesinin yanına başka bir şehre gitmek istiyor ama gidecek yol parası bile yok. O noktada yardım sağlanabiliyor veya kişinin acilen bir ilaç alması gerekli ama bu SGK'nın karşılamadığı bir ilaç oluyor. Bu noktada çok acil olduğu için destek sağlanıyor. Ama doğrudan yardım üzerine kurulu şu anda bir sistemimiz yok. Belediyelerin genel olarak hepsinin sosyal yardım sandığı var. Bu yardımlar buradan karşılanıyor. Bunlar tabiki çok büyük bütçeler değil”.

Göç politikaları genellikle ulusal düzeyde belirlense de, yerel yönetimlerin sosyal ve ekonomik refahı sağlama noktasında önemli görevleri vardır. Özellikle, Suriye'den yaşanan kitlesel akından sonra, Türkiye'de entegrasyon olgusunun, yerel yönetimlerin de iştirak ettiği çeşitli projelerle yürütüldüğü görülmektedir. Bu noktada elbette, özellikle Suriye Savaşında sonra, Türkiye'de etkinliği artan sivil toplum kuruluşlarının etkisi yadsınamaz. Çalışmamızın saha kısmını

oluşturan, Gaziantep'te faaliyet gösteren pek çok sivil toplum kuruluşu mevcuttur ve önemli bir kısmının Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ile çeşitli ortak projeler yürüttükleri görülmektedir. Bu anlamda Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin GIZ, IOM, UNHCR, UNİCEF, Vatan Derneği, İHR (Uluslararası Yardım Organizasyonu), Bonyan Organizasyon, Welterhungerlife, Mavi Hilal (IBC) CARE International, UN Woman, ILO ve SGDD-ASAM gibi pek çok sivil toplum kuruluşu ile işbirlikleri mevcuttur. Bu açıdan yerel yönetimlerin mülteciler konusunda, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde olması oldukça önemlidir. Öte yandan merkezi yönetimin taşra birimleriyle geliştirilen işbirlikleri de, göç sürecinin yönetiminde kolaylaştırıcı rol oynamıştır.

“Örneğin halk eğitim merkezlerinden öğretmen desteği alıyoruz. Bir başka örnek GASMEK'lerde eğitim faaliyetlerinin büyük bir kısmını belediye yürütüyor ama bazı noktalarda yine halk eğitim merkezlerinden yani Milli Eğitim'den destek alarak gerekli sertifikaların da verilmesi sağlanıyor. Merkezi yönetimle İl koordinasyon toplantıları oluyor. Sıkıntılar ne, nasıl çözülebilir, nasıl işbirliği yapılabilir. Mesela güncel bir örnek vereyim. Bayramlaşmadan dolayı Suriyeliler şu anda sınırı geçip, Suriye'ye bayramlaşmaya gidiyorlar ve geri dönüyorlar. Çok büyük sayılarla sınır geçişi oluyor. Havaalar çok sıcak. Sınır geçiş sorumluluğu göç idaresinde, kaymakamlık ve valiliklerde. Ama insanların orada güvenli bir şekilde gölgede bekleyebilecekleri çadırların oluşturulması, tuvaletlerin oluşturulması ve orada çocuklu emziren kadınlar varsa, onların bebeklerini emzirebilecekleri güvenli bir alanın oluşturulması, içme suyu temini vs. bu noktalarda belediye destek veriyor. Doğrudan bu tür çalışmalar da yapılıyor”.

Göç yönetimi, etnik ve kültürel çeşitliliğin otokton halk üzerindeki etkileri içinde bulunduğumuz iki temel olgudur. Mülteciler, farklı geçmişlere sahip olup, farklı teamüller, dinler ve kültürel pratiklerden gelebilirler. Genellikle farklı bir dili konuşurlar ve giyim tarzları da, yerel halktan farklı olabilir. Bu nedenle, yerel halk ve mülteciler genellikle birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir (Castles vd., 2014, s. 18). Entegrasyon dediğimiz olgu tam da bu noktada önemli hale gelmektedir. Entegrasyon bir anlamda bireyin davranışsal değişimlerini ifade etmektedir (Boswick ve Heckmann, 2006, s. 10) Boswick ve Heckmann entegrasyonun “karşılıklı ve interaktif bir süreç” olduğuna vurgu yapar. Dolayısıyla göç, uyum, entegrasyon konuları sadece merkezi yönetimin ya da kamu kurumlarının uygulamaları ve çalışmaları ile sınırlı olmamalıdır. Göçmenin

karşılaştığı bütün toplumsal kurumların ve mekanizmaların bu sürece dahil olması gerekmektedir. Sosyal entegrasyon ve sosyal uyum çalışmaları konusunda, yerel yönetimlerin yetki ve inisiyatif alması, sürecin sağlıklı işlemesi açısından elzemdir. Mültecilere yönelik sosyal uyum konusunda şu görüşleri ifade etmişlerdir:

“Dil kursları, mesleki eğitim kursları, fotoğrafçılık, resim, maket yapımı, robotic kursu, çeşitli müzik kursları. Bunlar hem GASMEK’te hem de bizim toplum merkezimizde olan kurslar. Spor salonu alanları var. Yine merkez dışında bazı etkinlikler yapılıyor. Çocuklarla hayvanat bahçesi ziyareti, kamplara gidiş gibi etkinlikler gerçekleştiriliyor”.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve GIZ ortaklığında, 2017’de geliştirilen işbirliği kapsamında 450 Suriyeli ve Türk Vatandaşı belediye bünyesinde farklı birimlerde görevlendirilmişlerdir. 2018 yılında 1000 Türk vatandaşı ve Suriyeli mülteci projeden projeden faydalanmış ve Gaziantep’te ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında Barış ormanının kuruluşunda görevlendirilmişlerdir (Fatma Şahin, 2019, Erişim tarihi: 24.04.2020). Sivil toplumun da bu süreçteki rolü şüphesiz büyük önem taşımaktadır. Sivil toplumun, Türk vatandaşları ve Suriyeli mültecilere yönelik kursların yanı sıra, özellikle istihdama ve eğitime dolayısıyla bu yolla mültecileri sosyal hayatın içine katacak projeler geliştirmesi hayati önemdedir.

Öte yandan, Gaziantep’te kentteki her paydaş kendi Suriye Masası birimini kurmuştur.Örneğin Ticaret ve Sanayi Odası’nda, Suriye işletmelere yönelik bir birim oluşturulmuş ve bu birimde Suriyeli bir personel görev yapmaktadır. Gaziantep Üniversitesi’nde de Suriyeli öğrencilere yönelik bir birim oluşturulmuştur. Gaziantep Ticaret Odası’nın 2016 yılında oluşturulan Suriye Masası, Brezilya’da gerçekleşen Dünya Odalar Kongresi’nde, en sıra dışı proje ve Mesleki Eğitim Merkezi Projesi ile en iyi eğitim projesi seçilmiştir. Suriye’deki iç savaştan önce Gaziantep Sanayi Odası’na kayıtlı Suriyeli firma sayısı 12 iken, 2019 yılı itibariyle bu rakam, 1987’dir (Euronews, 2019). Suriyeli İş Adamları Birliği, ihracat kurulu başkanı, Gaziantep ihracatının %18’inin Suriyeli işletmelere ait olduğunu ve bu konuda belediyenin ve yerel makamların ve odaların desteğine dikkat çekmiştir. Suriyeli İş AdamlarıDerneği’nin amacının Türkiye ekonomisine katkı yaparken aynı zamanda Suriyelilerin kendi imkanlarını yarattıklarını vurgulamıştır (Belediye Forumu, 2019, s. 18-19).

Öte yandan, bu kitlesel göç şehrin alt yapısı ve içme suyu üzerindeki baskıyı da arttırmıştır. 2014 yılında, şehirde su kıtlığının yaşanacağı

öngörülerek, bir su projesi başlatılmıştır. Bir milyar liralık bütçeli proje iki senede tamamlanmış ve şehrin su problemi çözülmüştür (www.gaski.gov.tr, Erişim tarihi: 30.04.2020). Suriyeli mültecilerin kitlesel göçünden sonra, konut kiralari ciddi bir artış göstermiştir. Bu anlamda Sosyal konutların yapımı konusunda belediyenin öncülük ettiği görülmektedir.

“Gaziantep’te yaşayan herkesin en önemli sıkıntılarından biri kira meselesi. Kriz öncesi kriz sonrası diye baktığımızda, bu yedi yıllık süreçte herhalde üç kat artmıştır kiralar. Bu gerçekten önemli bir problem. Bu noktada belediye TOKİ ile bir işbirliği içerisinde Kuzey Şehir Projesi yürütülüyor. Elli bin konut kapasiteli. Biliyorsunuz Türkiye’de yabancılara yapılan gayrimenkul satışının bir kotası var. Belli bir kotanın üzerine çıkılamıyor. Örneğin Hatay özel konumlu bir bölge. Oradaki kota çok daha düşük. Özellikle Güneydoğuda bazı illerde kotalar düşük. Gaziantep zaten şu anda yabancılara, gayrimenkul satışı noktasında o kotayı doldurmuş durumda. Yasalar çerçevesinde yapılan evlerin yabancılara satışı çok söz konusu değil. Ama şöyle bir şey var. Kuzey Şehir Projesi ile elli bin konut yapılması en azından şehirdeki bu konut baskısını hafifletecektir. Kiralar ve ev fiyatları düşecektir. Bunun da hem Türk vatandaşlarına hem de Suriyelilere katkısı olacaktır”.

Devlet ve toplum tarafından yeterince desteklenmeyen mültecilere yönelik politikalar, önyargılar, eşitlikçi olmayan yaklaşımlar ve göçmenlerin katılımlarını engelleyen yasal prosedürler sosyal entegrasyonu engelleyici başlıca faktörlerdir (Heckmann, 2005, s. 19). Roth, bir şehrin içerici ve kapsayıcı olması gerektiğine vurgu yapar. Roth’a göre, kapsayıcı bir şehir göçmenlere ve ailelerine hayatın her alanında engellerin üstesinden gelmeleri noktasında destek sağlamalı ve aynı zamanda, hem sosyal haklara hem de çeşitliliğe vurgu yapan ilkeler geliştirmelidir. Bunu yaparken de, göçmenleri statü gruplarına göre sınırlandıran yaklaşımların üstesinden gelmelidirler (Roth, 2012, s. 11). Hizmet politikalarında çeşitliliğin sağlanması, hizmetlerin farklı dillerde yerine getirilmesi, mültecilerin demokratik süreçlere katılımlarının desteklenmesi, mülteci girişimlerinin desteklenmesi, mültecilere yönelik girişimcilik eğitimlerinin verilmesi, işe alım süreçlerinde eşit fırsatların sağlanması, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirlikleri ve bu işbirlikleri yoluyla çeşitli programlarda değerlendirilmesi için çeşitli verilerin toplanması yerel yönetimlerin gerçekleştirebileceği uygulamalardır (CEMR&EPSU, 2016, s. 1).

Heckmann’a göre, hoşgörü kültürü üç katmanlıdır:

- 1- Bireysel ve kişilerarası ilişkiler
- 2- Kurumlar ve kuruluşlar
- 3- Bir bütün olarak toplum

Bireysel düzeyde hoşgörü kültürü, göçmenlere karşı önyargısız yaklaşımları ifade eder. Kurumsal düzeyde ayrımcılığa karşı düzenlemeler olup olmadığını değerlendirir. Toplumsal düzeyde, yeni gelen göçmenlere karşı, açık ve hoşgörü pratiklerini içerir. Bir toplumun hoşgörü kültürünü içermesi için, toplumun kendini göç toplumu olarak kabul etmesi gerekir (Heckmann'dan akt. Haman ve Karakayalı, 2016, s. 70).

Türkiye açısından bakıldığı zaman Elitok'un belirttiği gibi 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu daha katılımcı ve çeşitli aktörlerin fikirleri alınarak hazırlansa da, Türkiye'nin göç politikasında "devlet odaklılık" devam etmektedir (Elitok, 2018, s. 9). Ancak buna rağmen, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi yerel düzeyde mülteci odaklı pratikler geliştirmiştir. Bubağlamda, yerel yönetimlerin, yerel politikalar geliştirme, şehirdeki çeşitliliği yönetme ve göçmenlerle yerel halkı sosyal, ekonomik ve politik bağlamda entegre etme gibi sorumlulukları vardır. Ayrıca, dışlanma ve ayrımcılığın azaltılmasında da öncü rol üstlenmeleri gerekmektedir. Kentlerde sosyal entegrasyon, kendiliğinden gelişen bir olgu değildir (Ray, 2003). Yerel yönetimler ve resmi görevliler mültecilerin kabulünde ve entegrasyonunda önemli bir noktadadırlar. Birçok şehir, küresel ekonomik kriz bağlamında, tasarruf politikalarından, bütçe eksikliğinden ve göçmen karşıtı tepkilerden etkilenmektedir. Yerel yönetimlerin, bu zorluklara cevap vermek ve şehirde yaşayan bütün bireylerin insan haklarından yararlanmalarını arttırmak için bilgi, beceri ve yetki bakımından kapasitelerinin artırılması gerekmektedir (UNESCO, 2016).

Sonuç

Suriye'de istikrarın sağlanamamasından ötürü Türkiye'ye göç eden Suriyeli mültecilerin tahmin edilenden çok daha yüksek rakamlara ulaşmış olması, doğallıkla sürecin de yönetilmesini zorlaştırmıştır. Bölgede, kısa vadede istikrarın sağlanma ihtimalinin neredeyse imkansız olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, öncelikle Suriyeli mülteciler ile ilgili politikaların uzun vadeli olarak planlanması ve kalıcılık esası üzerine kurulması gerektiği bilinen bir gerçektir. Krizin dokuzuncu yılında, geçicilik olgusu üzerinden kurulan

söylemin, artık kalıcılığa evrildiği aşıkardır. Dolayısıyla sürecin uzun erimli olması entegrasyon kavramı daha önemli hale gelmektedir. Bu nokta, yerel yönetimlerin devreye girdiği aşamadır çünkü ancak yerel düzeyde gerçekleşebilecek entegrasyonun yerel yönetimler olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Kentler, entegrasyon ve mülteci kavramlarının birbirine değdiği ve yeniden dönüşerek üretildiği alanlardır. Evvela, mülteci entegrasyonu, en tabandan başlayıp gelişen bir süreçtir. Öte yandan yerel topluluk ile mülteciler arasında yaşanması muhtemel gerginlikler de yerel düzeyde vuku bulacaktır. Bu nedenle yerel yönetimlerin esas yükü omuzlandığı defaatle vurgulanmalıdır.

Araştırma kapsamında görüşülen Göçmen işleri Şube Müdürü ve literatür taraması neticesinde elde edilen veriler doğrultusunda, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin bu anlamda mültecilere yönelik kendi pratiklerini geliştirdiğini söylemek mümkündür. Belediye hizmetlerinde, Türk Vatandaşı veya mülteci olarak bir ayırma gidilmemekte, öte yandan mülteci odaklı bir yaklaşım geliştirilmektedir. Ancak Gaziantep Büyükşehir Belediyesi örneğinden yola çıkarak, Türkiye'deki yerel yönetimlerin Suriyeli mülteciler konusundaki tutumları hakkında genel bir kanyaya varmak mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye'de Suriyeli mülteciler ile ilgili politikalar, sürecin başından beri merkezi hükümet tarafından yönetilmiştir. Yerel yönetimler, bu kitlesel akından etkilenen ana aktörler olmalarına rağmen, politika belirleme aşamasına müdahil olmadıkları ve mevzuatta bu konuda bir düzenleme olmadığı da görülmektedir. Mevcut belediye yasasının en fazla Suriyeli mülteci barındıran belediyeler açısından eşitsiz bir yük dağılıma neden olduğu aşıkardır. Türkiye'de esasında yerel yönetimlerin mülteciler konusunda çok fazla politika üretmiyor oluşlarının temel sebebi, bu yetki eksikliği, belirsizlik hali ve Türkiye'de hakim olan güçlü merkezîyetçi yönetim geleneğidir. Bu nedenle öncelikle süreçten etkilenen ana aktörler olarak yerel yönetimlerin, göç yönetimi sürecine müdahil olmaları ve yerel yönetimlere bu bağlamda alan açılması gerekmektedir. Bunun için de öncelikli olarak mevzuatta değişikliğe ihtiyaç vardır. Özellikle göçün yükünü önemli ölçüde omuzlayan belediyelere bu konuda ayrıca yetki tanınma yoluna gidilmelidir. Öte yandan, yerel yönetimlerin özellikle sivil toplum kuruluşlarıyla çeşitli işbirlikleri geliştirmesi ve koordineli çalışması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin politika üretmesi ve geliştirmesine imkan tanınmalıdır. Mülteci oranlarının fazla olduğu bölgelerde yerel yönetimler, tıpkı Avrupa'nın bazı şehirlerinde olduğu kendi göç ve kalkınma politikalarını geliştirmelidirler.

Kaynakça / References

Ateş, H., Yavuz Ö. (2017). (G)öçmen (Ö)tekileştirme ve (Ç)okkültürlülük. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, Göç Özel Sayısı, 1287-1301.

Ateş, H., Ovalı, T. (2018). *Göçmenler, yerel halk ve paydaşların gözüyle göç yönetimi düzce örneği*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Belediye Kanunu (2005). Kanun Numarası: 5393, Kabul Tarihi: 03.07.2005, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih:v13.07.2005, Sayı:25874.

Boswick W., Heckmann F. (2006). Integration of migrants: contribution of local and regional authorities. CLIP, cities for local integration policy. <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2006/social-policies/integration-of-migrants-contribution-of-local-and-regional-authorities>.

Castles S.Haas de H.Miller M. (2014). *The age of migration, international population movements in the modern world*. (Fifth Edition). Palgrave Macmillan, https://www.macmillanihe.com/resources/sample-chapters/9780230355767_sample.pdf

CEMR&EPSU (2016). Migration and local authorities-impact on jobs and working conditions by Jane Lethbridge. Local&Regional Europe&European Public Service Union, Public Services International Research Uniit(PSIRU). Erişim tarihi:15.09.2019, www.psiru.org.

Cole S. (1999). *Sosyolojik düşünme yöntemi, sosyoloji bilimine giriş* (B. Demirkol, Çev.). Vadi Yayınları.

Eriksson A.(2017). Gdansk: Poland's city of solidarity with refugees. Erişim tarihi:24.04.2020, <https://euobserver.com/regions/136477>.

European Forum For Migration Studies, INTPOL TEAM, Integration and Integration Policies, IMISCOE Network Feasibility Study, Director: Friedrich Heckmann, <https://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/INTPOL%20Final%20Paper.pdf>

Euronews (2019). Gaziantep'in Suriye masası Brezilya'da en sıra dışı proje seçildi. Erişim tarihi: 25.04.2020, <https://tr.euronews.com/2019/06/19/gaziantepin-suriye-masas-brezilya-da-en-sira-disi-proje-secildi>.

Gaziantep Ticaret Odası (2015). İçimizdeki Suriye (Gaziantep Ortak

Akıl Raporu-2). <https://www.gto.org.tr/uploads/1553073990-245279.pdf>, Erişim tarihi: 24.04.2020

Hamann U., Karakayalı S. (2016). Practicing willkommenskultur: migration and solidarity in Germany. *Intersections East European Journal of Society and Politics*, 2(4), 69-86.

<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, Erişim tarihi, 28.04.2020.

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 24.04.2020.

https://www.uyduharita.org/gaziantep-haritasi/antep_harita/, Erişim tarihi: 26.04.2020.

International Forum on Local Solutions to Migration and Displacement, 26-27 November 2019, Summary Report, Erişim tarihi: 03.01.2020.

Marmara Belediyeler Birliği (2015). Kent mültecilerine hizmette belediyelerin rolü. Çalıştay Raporu, İstanbul, <http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/04/14/28b3e8d5-e08a-4f5a-a310-b3c71b91b23d.pdf>

OECD(2018), Working together for local integration of migrants and refugees, OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd.org/publications/working-together-for-local-integration-of-migrants-and-refugees-9789264085350-en.htm>

Paçacı Elitok S. (2018). Turkey's migration policy revisited: (Dis) Continuities and peculiarities, Istituto Affari Internazionali, IAI Papers 18/16, <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1816.pdf>, Erişim tarihi:15.01.2020

Roth R. (2012). Rich and Happy: Good local initiatives for the integration of migrants, practice to policy, lessons from local leadership on immigrant integration. Maytree Foundation, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/PracticetoPolicy.pdf>

Ruurs M., Badr A. N. (2019). *Bir mülteci ailenin yolculuğu* (S. Öge, Çev.). Çocuk Cenneti Kitaplığı, Nesin Yayınevi.

TÜRKONFED (2015). Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, Türkiye İhracatçılar Meclisi, Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Rekabet Gücü Analizi ve 2023 Senaryoları, ISBN: 978-605-64879-5-8,http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/gaziantep_kitap_baski.pdf

Türnüklü A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24, 543-559.

UNHCR,3RP, Regional, Refugee, Resilience Plan,2017-2018,Strengthening Municipal Resilience in Response To The Impact of the Syria Crisis in Turkey,http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/syria_programme/tuerkiye-boelgesel-muelteci-ve-dayankllk-plan--3rp--kapsamnda-ka.html,Erişim tarihi:01.05.2019

United Nations Educational Scientific and Cultural organization(UNESCO), 7.place de Fontenoy, 75353,Paris,France, <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002465/246558e.pdf>

www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi:15.05.2019

www.gaski.gov.tr,Erişim tarihi:30.04.2020

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(6458), http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf

Yıldırım A., Şimşek H (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Onbirinci Baskı). Seçkin Yayıncılık, No: 76.